**SEOANE NO FONDO
DOS ESPELLOS.
NOTAS PARA UN LIBRO
DE MEMORIAS QUE SE CADRA
NON ESCRIBO**

Xosé Luís Méndez Ferrín
Real Academia Galega

LUIS SEOANE

INTENTANDO GOLPEAR IDEAS

EDICIONES CUCO-REI

BUENOS AIRES-LA CORUÑA

Nos anos cincuenta o círculo de Galaxia (na órbita da editorial do mesmo nome) era férreo, selectivo, unidireccional e respondía ao mando único de Ramón Piñeiro. Na realidade tratábase (ao entrarmos dentro viámolo) de varios círculos concéntricos, un tanto dantescos, en cuxo centro sentaba un único suxeito dominante. Arredor do anticomunismo, do europeísmo e do negacionismo da idea de nación, todo iso solidificado en núcleo diamantino, articulábase un discurso complexo. O grupo, sen nome, terminou por ser denominado *piñeirismo*. Por evitar a referencia crúa ao líder, digamos agora Grupo Galaxia (GG) predominantemente.

No GG explicábase a historia de Galicia desde unha óptica de guerra fría. O cel-tismo era francamente escarnido. A Idade Media non existía e a súa interpretación aprazábase indefinidamente. Da República aceptábase o Estatuto de autonomía e esquecíase a inclusión do PG na Fronte Popular. Nunca houbera guerrilla antifascista en Galicia. Castelao e o Consello de Galiza constituíran unha especie de aberración. Iso si, os que no Exterior, en Bos Aires notoriamente, se mantiñan na definición de Galicia como nación ou eran xentes atrasadas e ridículas ou comunistas. Dicar *comunista* non era nomeada ou caricatura, senón unha definición á altura dos días marcados pola histeria maccarthysta, acontecida realmente nos EE UU.

En Compostela, daquela (digamos segunda metade do século xx) o GG víase en dificultades para explicar a figura de Luís Seoane. Na súa obra plástica, poética, xornalística, Seoane non encaixaba no marco piñeirista; rebordaba, fervíalle por fóra. Seoane era un nacionalista que educaba, en plástica e en poesía, incidindo na Idade Media, no pasado castrexo, no severo valor trágico da emigración económica. Tamén era un marxista que no marco da Guerra Fría se situaba na mesma banda do Iberr ca Jean-Paul Sartre: velaí a fronteira infinda. O GG chamáballe, con diferentes graos de verdade (na verdade podería haber graos?) *comunistas* a Seoane, Dieste, Lorenzo Varela, Carlos Velo, Soto, Díaz Pardo, Xosé Velo, algún dos cales dominaran coas súas artes oratorias o Congreso da Emigración Galega. Pero tamén xuro que lle ouvín eu chamar comunista a Valentín Paz-Andrade, quen xamais se deixou anular no seo do GG. E alguén volveulle chamar comunista a Valentín no día en que el, con inmensa dignidade, formou parte da Junta Democrática de España como nacionalista galego. Pero estas son cousas que entran no texto a traizón e que pertencen realmente a outro memorando que non sei se producirei.

É material memorialístico este que agora lles estou a representar? Seguramente e, por tanto, véxome a min con dezasete ou dezaioito anos en Policarpo Sanz, nun quios-

co que leva o nome de *Letras* e que se acomoda en poucos metros cadrados. Dise que é propiedade de X. M. Álvarez Blázquez, aínda que o goberna unha muller nova que non lle portén ao poeta e erudito cousa. Pasa con balbordo de ferrové-ferrovello o trenciño eléctrico de Baiona para nos dicir que aquilo é Vigo, con estrépito. Pillo no interior de *Letras*, ao chou, un libro novo: *Escolma de poesía galega*, t. IV: *Os contemporáneos*, da autoría de F. F. del Riego. Mércoo; folléoo alí ao pé: no Bar Cantábrico. Bato no capítulo de Luís Seoane e, nun alustre de intuición máxica, chouto a Lorenzo Varela. Xa eu me impregnara de galaxismo nos cadernos *Grial* e tivera ocasión de aborrecer Rilke. E mais Heidegger, ao lonxe. Era outra dimensión, o verso de Seoane; o verso, del dependente, de Varela. Alí estaban a emigración, o touro da ordalía de Adufo, os irmandiños. Inda hoxe se me confunden os poemas de Luís Seoane cos de Lorenzo Varela; e fai ben a miña memoria, o remol da miña reminiscencia. Xurei no Cantábrico, con renxer de tranvías ao fondo, que eu tamén escribiría un día un poema a Roi Xordo: e abofé que o fixen.

Existe a crenza —moito divulgada— de que a produción literaria galega do Exilio non se coñecía no Interior. Non é completamente certa. A *Escolma* de Del Riego ofreceunos unha amosega moi nutrida da poesía galega escrita en América e tal volume de Galaxia acadou unha boa difusión. De xeito máis restrinxido, iso si, algúns privilexiados puidemos follear libros e álbums de obra gráfica e poética de Seoane en domicilios particulares. Ramón Piñeiro, que vetara radicalmente *Sempre en Galiza*, aínda que a obra de Castelao navegaba de bolina impulsada por ventos doutros cuadrantes, deixaba ler algúns números de *Galicia Emigrante*, que Seoane editaba e editorializaba con liñas ben diversas ás seguidas polo GG.

Alén de min, os restantes membros de Brais Pinto tamén coñecían a figura e a obra de Luís Seoane o día indefinido do curso 1959/60 no que el apareceu por Madrid. Desde logo todos sabiamos da pauliña de *comunista* que o GG lle lanzara ao intelectual e artista galego-arxentino e internacionalista. Isto non importaba demasiado porque Brais Pinto ía desaparegándose silenciosa pero seguramente do GG. Foi Carlos Martínez Barbeito quen nos presentou a Seoane nunha cita moi ben preparada e con certo aspecto de clandestinidade nun reservado de *La Región Gallega*, metro de Noviciado. Por precisar, Seoane non quería falar nun café por razóns de seguridade. Eu pensaba que Luís Seoane, como nolo pintaba o GG, era un comunista orgánico e ortodoxo. Os meus compañeiros debían de pensar o mesmo pero a ningún pareceu importarlle moito tal filiación. A uns porque eran espíritos ceibes por raza (Ferreiro,

César), a outros porque xa andaban en contacto formal no PCE (Cribeiro, Herminio Barreiro). E así todos máis ou menos. No medio da conversa, por parte, e como defendéndose, Luís Seoane avisounos de que os únicos carnés políticos que posuír foran os da FUE, do Partido Galeguista e da Irmandade Galega que o sucedeu por decisión de Castelao no exilio. A min fíxome moita graza esta explicación non pedida.

Os encontros de Seoane con Brais Pinto, ocorridos en *La Región Gallega* e nun espazo discreto do Centro Gallego de Carretas, foron para nós unha festa. Nunca a esqueceremos os sobreviventes do acontecemento. É ben certo que nós sabíamos moito máis de Seoane do que el sabía de nosoutros. Por iso eu lémbroo moi sorprendido do noso grao de información política, histórica, artística e literaria. Aínda que menos, tamén a nós nos sorprendeu Seoane cos seus coñecementos. Houbo desacordos, alén de vastísimas coincidencias.

Seoane, entusiasmado, intentaba inculcarnos precipitadamente episodios e figuras que el pensaba (devoto fervente do que hoxe chamamos memoria histórica) que uns mozos educados na severidade totalitaria do franquismo ignorabamos: Huici, Manuela Sánchez e as Guerrillas, o atentado a Paz-Andrade, Villafínez e os naifs, A Coruña como cidade revolucionaria, o mito da masonaría perniciosa, o grupo Estudiantes Marxistas da FUE, os Irmandiños, Don García Rei. O seu nacionalismo era expreso e embebíalle todo o discurso. Falaba de *Tendenzliteratur* e de *Tendenzkunst* referíndose a Malevitch, Rodchentko, á Popova, a Bertoldt Brech, e non ás formas degradadas do socialrealismo castelán, que eu detestaba ao tempo. Contounos o seu apoio, desde Bos Aires, ao movemento 26 de Xullo e a Fidel Castro, contra a opinión desfavorábel que dos que estaban a punto de triunfar tiñan Nicolás Guillén e os seus amigos exiliados do PSP cubano. Entusiasmábase coa revolución chinesa e sentía curiosidade polo FLN alxerino, cuxo himno informal e lúdico, *Ya Mustafa*, cantamos os de Brais Pinto á saída da xuntanza polas rúas de Madrid. Os compañeiros que xa militaban no PCE carrillista sentíronse contaminados por Seoane do nacionalismo que eles tamén notaban no corazón. Outros fomos confortados nos nosos desexos e nas nosas intuicións. Eran benvidas as preferencias de Seoane por Sartre e o seu distanciamento de Lukács, poño por caso. Como eu daquela pensaba (fascinado por Ben Gurión) na posibilidade dun socialismo nacional israelita, quedei encantado que Seoane se amosase sionista de esquerda. Sempre seremos erróneos.

Tiña tantas ganas de nos falar e de nos educar Luís Seoane naquelas xuntanzas de Madrid que mesmamente enviaba para dentro parte das palabras. Observei que non

pronunciaba a velar de *unha*, seguramente debido á súa primeira infancia porteña. Carlos Martínez Barbeiro, a persoa que nos puxera en contacto con Seoane, sorría compracido e gardaba amábel silencio naqueles encontros.

Unha anécdota correu coma a pólvora por Brais Pinto e círculos galegos próximos naquel 1959-1960.

Seoane, Maruxa e outros acompañantes subiron a un autobús. Nel, alguén fardado de militar negoulle o asentado a unha señora xitana. Máis adiante o mesmo individuo cedeullo a unha señorona repintada, daquelas que integraban a paisaxe madrileña do barrio de Salamanca da época. Seoane increpou ao militar con grave perigo da súa integridade. Así era Seoane.

Falaba eu de desacordos ou de discrepancias naquela altura. Non penso que el se decatase dos nosos con el. Falo por min: pareceume que a crítica de Seoane ao GG era feble e que se reducía ás formas. Á hora de concretar unha acción nacionalista de novo fondo e con novas actitudes orgánicas, Seoane limitábase a aconsellarnos que lle prestásemos atención a Dieste e ao seu círculo de Bos Aires. Non se referiu ao Consello de Galiza. Como tema práctico propuxo que, entre todos, escribisemos un almanaque con contidos nacionais e de esquerda, o que non resultaba en absoluto unha mala idea. Por outra banda, Patiño nunca lle confesou que o seu proxecto artístico, e o da *Gadaña*, era incompatíbel co modo estético del, de Seoane. Con todo, Patiño, o noso revolucionario plástico, sempre salvou a Seoane (con Lugrís e Laxeiro) da súa crítica total á chamada “pintura galega”. Crítica e preferencias das que sigo participando. Pola miña banda, podo dicir (este non é un discurso formal senón apenas notas para unhas memorias que seguramente nunca sexan escritas) que considero a figura de Luís Seoane a do intelectual galego de esquerda máis notábel dos que se cruzaron na miña vida. Comparábel só coa figura de Carlos Velo.

“La vida del revolucionario se mueve siempre entre las crestas del deseo y los valles de la realidad”. Velaquí unha cita de segunda man de Manuel Sacristán que me ven ás teclas da máquina de escribir despois de vela brillar no recente libro de memorias de Manolo López. O desexo dominante en Brais Pinto era o revolucionario de emancipación nacional. A realidade esquiva reprimía ese desexo e en tal realidade incluíase o ferodo freador do GG. Podo dicir que as conversas con Luís Seoane no Madrid de 1959-1960 contribuíron a acentuar aquel desexo básico. Do mesmo modo que o incentivaron as visitas de Lois Soto, estas dirixidas non só á produción de *Vieiros* senón á fundación final dun partido nacionalista e revolucionario. Uns membros de Brais

Pinto acudiron por fin á cita con Soto e tamén coa historia en 1936, e así abrollou a UPG e toda a esquerda nacionalista realmente existente nos nosos días. Outros compañeiros decidíronse pola experiencia no PCE sen perder o desexo, finalmente cumprido en parte, da constitución dun PCG. O PSG verdadeiramente nacional e independizado definitivamente do GG acolleu a uns terceiros. E aínda houbo xente de Brais Pinto que se mantivo en posicións políticas non partidarias aínda que nacionalistas e de esquerda.

Por iso eu agora evoco, como memoria vivida e desde un ángulo que sei subxectivo, aquela primeira visita de Luís Seoane á España posterior á Guerra Civil e o encontro del con Brais Pinto.

Intexérrimo, Seoane non é merecente de maquillaxe histórica por parte da posteridade. E paso xa a describir o Seoane tal e como vexo que foi, en canto home público, antes do encontro madrigalego con Brais Pinto. O Seoane que lin, cuxa obra plástica analicei, de quen me falaren e sobre o cal escribir. Sempre será unha construción, estou certo. Dela fágome único responsábel.

Vexo un primeiro Seoane a camiñar de gabardina e gravata de lazo con Carballo Calero uniformado de tenente de complemento, con Santiso Girón serio, que contrasta cun Pepe Queizán sorridente, con Carlos Martínez Barbeito anxélico e Paco del Riego de cigarro ao enxesco. Con eles van raparigas de bata ás pintiñas e zapatiño baixo *sport*, que son Lela Serantes, Conchita Vilas, a propia Maruxa e restante elite feminina e republicana. Todos camiñan ao Te Baile da FUE que vai ter lugar no hotel Compostela. É a FUE, por tanto. Unha FUE que axiña vai ser FUEG, e na cal eles e elas loitan por botar abaixo a Ditadura en estado terminal e tragner a república e o galeguismo. Seoane é amigo dun funcionario pintoresco e audaz chamado Arturo Cuadrado. O que estou a mirar é o Seoane de *Resol*, coa barraca Resol, ou quen xa debuxa figuras indiscretas para *Yunque* e saúda de lonxe a X. X. González. O que se achega ao marxismo con firmeza e que, axiña, licenciado e avogado en exercicio defenderá o proletariado integrado na CNT da Coruña. Comparte Seoane un despacho laboralista (dicimos hoxe) colectivo con Ramón Suárez Picallo, o obreiro que se construíra a si mesmo como líder nacionalista de esquerda. Este Seoane previo desaparece en xullo de 1936 despois de participar, como membro activo do PG, nas campañas electorais do Frente Popular e do Estatuto. O seu cartel co motivo dun polbo que nos espreme pasou á historia política de Galicia. Moitos anos máis tarde, Patrice Lumumba botaría man da imaxe do polbo para definir o imperialismo.

Polbo, di Lumumba, ao que lle hai que ir depenicando os goxos antes de lle pisar a cabeza. Seoane, Lumumba.

Agora vexo eu Seoane saír dun silencio de supervivencia, en Bos Aires. El non estivera presente a carón de Castelao na grande empresa de *A Nosa Terra*, de *Galeuzca*, da terríbel viaxe a Francia. Acudira onda Otero Pedrayo para o abrazar e recordarlle que el (Seoane) seguía fiel incommovíbel á causa nacional galega. Morto Castelao, Seoane renace con vigor. Sentese convocado á acción. Calca Seoane con determinación o lousado da *voye royale* (así dixeran Malraux), a calzada magna da Historia nosa e internacionalista está presente nas deliberacións da Irmandade Galega. Discute con vehemencia. Vexo Seoane nos anos cincuenta a fabricar *Galicia Emigrante* coa axuda de Leopoldo Nóvoa. A discutir privada e publicamente co piñeirismo. El está no Movemento Mundial da Paz cos comunistas. Sabe que o socialismo real avanza e que a decolonización move a humanidade. Non acredita no Mercado Común nin na falacia europeísta federal. Seoane prodúcese como pintor, como deseñador gráfico, como ensaísta, como poeta nacional e social galego. E inflúe en Bos Aires máis do que el mesmo sospeita. Desde a dirección de *Galicia* inspira a creación dos premios literarios do mesmo nome que dota o Centro Gallego. El inventa o *boock-design* que marca a edición arxentina e a galega de aló e de acó. Le milleiros de libros e pensa, escribe, soña. Constitúese en faro. Este Seoane que vexo é o que entra pola porta de *La Región Gallega* de Madrid e nos vai abrazando, un por un, aos camaradas de Brais Pinto. Este Seoane que nos abraza en Madrid é un varón de cincuenta anos en plenitude de conciencia e de vida. Vexo como os meus camaradas se identifican coa súa representación. Tamén me eu identifico, e xa lles avisei que estes son apuntamentos subxectivistas para unhas memorias. Nós en Madrid estabamos ben informados a pesar do control piñeirista. Coñeciamos aquel Seoane que poucos anos antes apoiara o Consello de Galiza e gozara da presenza de Soto, de Pepe Velo e dun Picallo último e espléndido no Congreso da Emigración Galega, que sería o ovo de tantas cousas, incluíndo entre elas a UPG.

Vexo, en 1963, Luís Seoane que apoia o nacemento da UPG, e este apoio franco éncheme de ledicia. Recoñecemento que Seoane rubrica cara a cara en 1968, en presenza dun Lorenzo Varela moi serio que rachara pola esquerda co PCE e que ollaba con esperanza cara á Habana e cara a Pequín. E como verdade, sempre revolucionaria, debo seguir dicindo que en 1968, en Bos Aires, vexo un Seoane que simpatiza coa UPG, si, pero que non aproba os nosos esforzos por revitalizar o Consello de Ga-

liza so a presidencia do señor Afranio, da esquerda nacionalista encarnada na figura histórica de Antón Alonso Ríos. Que non aproba os nomeamentos de delegados do Consello de Galiza: Carlos Velo, México; Celso Emilio Ferreiro, Caracas. Eu mesmo e Alfonso Álvarez Gándara para ocuparmos por primeira vez na historia do Consello de Galiza unha delegación no Interior. Naturalmente, cando redacte estas memorias deberei consignar a miña decepción de 1968.

Aínda que, desde logo, en 1968 Seoane, desde Bos Aires, seguiu con atención máxima os grandes acontecementos galegos. A folga e rebelión universitaria. A campaña do 1 de maio organizada polo PCE (*Do Ortegal ao Miño*). A non menos masiva campaña de propaganda co lema *Libertade para Galicia* que a UPG puxera a andar os derradeiros días de 1967. Impresionárono os milleiros de panfletos que convocaron ao 25 de xullo daquel 68 como CNC (Concentración Nacional en Compostela), tamén so a dirección e execución da UPG, o Día da Patria. Estivo atento e solidario coas detencións e procesamentos e revoltado contra a tortura. Eu vexo así Seoane intensamente noso. Pero non comprendo o Seoane repregado ao piñeirismo no manifesto dos 25 que precedeu a Realidade Galega en 1979. En todo caso, eu veño aquí dar o meu testemuño e non a me laiar nin a vulgar a quen lle deu á patria moito máis do que eu puiden darlle nunca. E dígoo agora que teño a mesma idade que Seoane tiña cando a morte o pillou coa súa “traidora maña”.

Dicía que moitos coñecéramos a obra poética de Seoane desde data temperá por estar incluída na *Escolma* de Del Riego (1955), de máxima influencia na construción das tendencias poéticas galegas da segunda metade do século xx. Algún amigo ben conectado, como Faustino Rey Romero, emprestoume os primeiros libros poéticos de Seoane. Sempre eu me sentín debedor, como autor de versos, do prosaísmo, epicismo e historicismo narrativo do poeta Seoane. Foi para min o “sabio da nación”, o vate que nos sinala, coa vara do respecto, o camiño da gran marcha cara á liberdade. El é o noso Bertoldt Brecht.

Agora volto sobre da obra poética de Seoane: *Fardel do eisilado* (1952), *Na brétema, Sant-Iago* (1956), *As cicatrices* (1959), *A maior abundamento* (1972). Trátase dun canto que me acompañou desde a prima mocidade e que condicionou o meu propio canto. Síntome solidario do escrito por min no pasado sobre a poesía de Seoane: na obra poética de Luís Seoane predomina a dimensión descritiva. Preséntanos sucesos e evoca cadros e comportamentos sobre a historia política e social de Galicia e da súa situación actual, con gran forza. Sobre todos, o tema da emigración sobrevén

constantemente na súa obra. E, así mesmo, os feitos do pasado e presente popular e colectivo. Un certo acedume crítico fere o lector constantemente, provocando nel desacougo e reflexión. É a súa unha poesía dirixida a configurar a consciencia histórica e social dun pobo asoballado. Nesta dirección o vate actúa como tal, vaticina, e ofrécelles aos galegos unha liña mitolóxica (pero verdadeira e científica) de emoción revolucionaria que supera o celtismo de Pondal e os mitoloxemas de todo o nacionalismo anterior. Agora o centro do mito é o pobo, as grandes masas sobre as que sobrancea un nome cargado de significación, os signos arcaicos e os motivos ornamentais da arte popular que veñen desde a prehistoria. Pero a súa dicción é ríspida, monótona, pouco matizada e pouco dúctil. Un verso libre brusco e xoto. Usa torpemente ou descoñece os recursos da anáfora. A épica de Seoane resólvese xeralmente nun discurso achegado á prosa. Foi o iniciador en 1952 da poesía de intención política nacional e antifexista en Galicia.

Podía eu falar de Maiakovski. Pero moitas veces, atopándome eu fronte a un “Canto” de Ezra Pound para o traducir ao galego, lembreime da poesía de Seoane. Algunhas das notas estilísticas que antes atribuíñ a Seoane e que poderían parecer negativas (ou despectivas pola miña parte) encóntranse tamén no verso inglés de E. Pound, un dos poetas do mundo máis procurados para o “anosamento” por Álvaro Cunqueiro no seu inxente labor de tradutor de poemas. Isto quere dicir, entre outras cousas, que a dureza desapracíbel, o dicir prosaico, a brusquidade intemperante son características que comparten Luís Seoane e un dos fundadores da contemporaneidade poética universal: Pound. Ou sexa, que Seoane fai parte, con Pound, da grande aventura histórica que fixo descender o poema dos pináculos e o colocou no meo dos pobos ao tempo que esfarangullaba para sempre un sistema retórico que non se movera no esencial desde o Renacemento (Bousoño). Naturalmente, cando máis preto está o verso de Pound do de Seoane é no *Canto* LXV, do ciclo de Adams, no que o poeta norteamericano fala da Galicia do século XVIII usando (por certo) de todos os tópicos dos viaxeiros anglosaxóns.

A totalidade dos presentes senten que Seoane é un grande da pintura galega contemporánea; madia leva. Eu quixera agora declarar (o que lles estou arrebolando é unha sorte de corrente de conciencia persoal) que nos anos cincuenta e até hoxe a pintura de Seoane converteuse, no seu conxunto, en emblema de independencia nacional e espírito libre. Primeiro nos domicilios dos vencidos, dos superviventes: cadro aquí, libro del ou deseñado por el acolá, debuxos en revistas e carpetas de gravados de

Seoane definían os espazos de liberdade de carácter privado. Máis tarde, nos anos 60, sobreviñeron as asociacións culturais (O Galo, O Facho, Auriense, De Vigo) como *loci* públicos conqueridos con tenacidade e audacia ao dominio franquista. Alí estaban pendurados en ben de casos os cadros de Seoane. Para marcar o ritmo visual da revolta e do desexo de reinstauración. Finalmente estivo a plástica de Seoane en interiores poderosos e, nun caso, o Museo Carlos Maside, relacionada coa industria cerámica de deseño galego. (Seoane entraba nas grandes coleccións corporativas). En calquera espazo, digo, fechado no que berren en cromatismo cadros de Seoane, en calquera mesa en que se abra un álbum de gravuras de Seoane, en calquera sitio aberto no que un mural ou fresco de Seoane se manifeste, alí estará a definición plástica da nación en estado de procura arelante da propia plenitude identitaria. O gravador (eu prefíroo; en especial o xilógrafo), o pintor de cabaleta, o deseñador industrial (haino) e o de libros e publicacións, o muralista foron configurando as cores, as liñas, as formas emblemáticas deste pobo incompleto e, consciente ou inconscientemente, os galegos senten isto así como eu estou a intentar dicir. Seoane é o Miguelanxo que pintou a Capela Sixtina da empresa nacional-popular coas cores do século xx.

Hai multitudes que recoñecen esta dimensión colectiva da obra de Seoane. Eu encóntrome, como suxeito individual, no interior desa masa en movemento. Pero, permítanme que insista, o que lles conto non é senón un monllo de notas destinadas a se desenvolver nun texto autobiográfico. Como integrante da multitude, eu estoulle moi agradecido a Seoane pola súa lección indelével e por todo aquilo que el lle entregou á Patria. Fago a miña memoria privada tamén. Tiro do Fondo dos Espellos.

Eu estou preso no Centro Penitenciario de El Dueso, Santoña, Cantabria: unha cadea famosa e por moitos conceptos primorriverista. Cumpro alí condena a consecuencia das miñas actividades na organización da UPG en clandestinidade. Ou sexa: comunismo de práctica nacionalpopular galega. Confeso agora eu ser unha persoa que odia falar de si e, moi especialmente, das súas experiencias en materia de interrogatorios, de persecución e de cadea. Agora non teño outra opción que facer aquilo do que non gusto.

Por tanto: isto é El Dueso. Unha imponente construción represiva, diciamos. O centro panóptico permite que os penados paseen ben vixiados por unha área ao ar libre de Cantabria, riba da bela praia de Berria e con gaivotas latricantes sobre as cabezas. Os presos poden cultivar pequenas hortas. Pero cada tardiña o toque de corneta fai formar os presos e estes (sempre de marrón) volven aos sombríos edificios e redúcense

ao silencio das celas e das chamadas aglomeracións. Celas ás que acceden en masa parda e silandeira, adoitaba marmañar.

En celas baixas, cos tolos, cos perigosos, vivo eu. Un día a censura carceraria permite que chegue a min un sobre no interior do cal se inclúe unha publicación de Bos Aires. Ela é *Cuco-Rei*, folia voante tipo *Resol*, setembro 1970. O inspirador é Luís Seoane. Tal Cuco púxome o corazón de pé, como adoitaba dicir alguén moi achegado a min. Na publicación *Cuco-Rei* incluíase un poema dedicado a este que lles fala por Lorenzo Varela, “Cantiga nova que se chama cadea”, que en realidade estaba dirixido a todos os presos antifranquistas. Seoane estaba alí. Este relator, ao se lembrar a si mesmo en estado de preso antifascista, nunca esquecerá o xesto dirixente de Seoane, e a potencia cordial e partidaria de Lorenzo Varela. Zarrapechados nas celas, os presos entraban neles mesmos, cada un no propio altomar, como dixerá Manuel Antonio, a quen Seoane veneraba. Comezada a rolda da voz dos gardas civís de sentinela arredor dos muros de El Dueso. “Alerta el uno, el dos, el tres...”. Un xitano, veciño meu, da planta de riba, entoaba unhas *carceleras* e as galerías escoitaban en silencio. El Dueso, Santoña, *Cuco-Rei*.

Pouco despois de eu cumprir a miña condena, Luís Seoane debuxaba as ilustracións e a portada da *Poesía enteira* de Heriberto Bens. Alí, nas ilustracións de Seoane, están os guerrilleiros dos anos corenta e os estudantes insurrectos dos anos sesenta. Como eu podería lembrar sen emoción a Luís Seoane, a Lorenzo Varela agora, aquí, no Consello da Cultura Galega?

Dicía Erich-Maria Remarque que todo suxeito que viviu unha guerra levará esta dentro o resto da súa vida. Todo aquel que viviu a cadea terá esta incorporada tamén mentres vivir, maniféstea francamente ou garde a súa experiencia no segredo ou, mesmo, a transfigure en lingua literaria. A entrada de *Cuco-Rei* na cadea de El Dueso constitúe un episodio memorábel da miña vida. Estoulles a transmitir unha historia de vida, seguramente innecesaria ou extemporánea nun congreso académico coma este.

E como lle explicariamos Seoane aos que non o coñeceron e que van sendo, polo paso do tempo, maioranza? Era un suxeito persoalmente tenro e apaixonado, fiel aos principios e solidificado cos amigos, vellos e novos. A súa curiosidade levábao a pescudar nas máis diversas direccións: no pensamento, na teoría da arte, na historia. Converteuse nunha das persoas mellor informadas en materia de ciencias humanas que deu Galicia no século xx. Individualista e ao mesmo tempo solidario, discutía con vehemencia e dificilmente se deixaba convencer. Os seus grandes cambios de

punto de vista, digamos políticos, procedían de graves reflexións e profundamentos posteriores á discusión. Sabía, como G. Lukács (non apreciaba a estética deste marxista, ollo), que entre o pensamento e a práctica debe mediar o partido ou, en caso contrario, o suxeito intelectual pérdese. As súas adhesións partidarias oficiais foron (en orde cronolóxica) a FUE, o PG, a Irmandade Galega. Apoiou o Consello da Galiza até un intre que eu non sabería precisar. Máis que probabelmente pertenceu á masonaría (triángulo Ronsel?, loxa Faraldo?, loxa Prometeu?). Pero Seoane non gozaba na célula, na reunión, na asemblea. Impacientábase cos irmáns obtusos, laiábase da perda de tempo. E regresaba á reflexión solitaria, á conversa informal con amigos e próximos escolleitos. Tivo duros enfrontamentos co nacionalismo bonaerense que el consideraba errado, desinformado e inferior e dun de tales xurdiu precisamente *Cuco-Rei*. Pero tamén combateu contra Celso E. Ferreiro cando este era un ídolo de toda a xuventude antifascista, non só de Galicia senón de todo o territorio español, figura representativa da UPG no exterior e delegado do Consello de Galiza en Caracas. Xamais conspirou contra ninguén nin constituíu camarilla nin intrigou nin montou ichós para ninguén caer neles. Soubo rectificar cando o considerou oportuno e facer autocritica coa mesma severidade coa que fixera crítica. Era home sensíbel e levaba unha tristura dentro. Pensaba que non tiña os recoñecementos de que era merecente nin na Galicia interior nin na súa Galicia emigrante. Queixóuseme de que non fora chamado á Academia Galega. Na súa xenerosidade, nunca quixo decatarse de que a Academia estaba gobernada nos días das súas queixas por algún dos que foran vellos camaradas del na FUE. E el áchase agora na compañía excelente de Celso Emilio Ferreiro ou de Uxío Novoneyra, aos que tamén en vida lles deran coas portas da Academia nos fociños. El sempre acreditou no talento (ou talvez no xenio) de Eduardo Blanco-Amor. Para editarlle a este *A esmorga*, prohibida na totalidade pola censura, Seoane reuniu os cartos necesarios e creou, co seu estilo inconfundíbel, a editorial Citania sen se chufar nunca desta nin doutras anteriores empresas desinteresadas. Así despediu, corazón ao vento, Eduardo a Seoane con ocasión da morte deste: “A súa existencia rigorosa, tan rica en entorno e en intimidade, recorreu en tertulias divagantes, sen impaciencias, sen exitismos facilóns, sen superfluas desviacións —un en dous—, á beira da súa Maruxa, da nosa Maruxa, nun fogar no que o cariño se compartía co traballo e coa conmovedora fidelidade a un sino común”. Coas palabras tomadas a Eduardo Blanco-Amor poño fin á miña intervención sobre Luís Seoane. Beizón por me prestardes ouvidos.